

Humoreszk Házsongárdon

Marosán Tamás: Legyőztem az egészséget. Grinta, Kolozsvár, 2007

Kevés dolog nehezebb, mint elmagyarázni, hogy valami miért vicces. Ha el kell magyarázni, az már régen rossz. Én például nem is akarom tudni, hogy a Pesti Kabaré miért is volt olyan nagyon jó. Hagyományát fel kell éleszteni, vitának helye nincs.

Marosán Tamás *Legyőztem az egészséget* című humoreszkgyűjteménye méltatói szerint éppen ezt teszi, s milyen jól. Csak hát a humoreszk ma a legkevésbé sem szorul élesztésre, virul az minden díszében. A század elején különösnek tetsző könnyű groteszkség, nyelvi játék mára egész világot teremtett. Vizuális tereinkbe rágta be magát: napilapok, blogok hasábjain, reklámfeliratokban és hirdetésekben köszön vissza ránk. A kihalt és egyszerre élő műfaj találó emblémájaként virít a Marosán-kötet címlapján a mauritiusi bélyeget díszítő dodómadár is. Az elveszett, reprodukálhatatlan, már-már misztikus állat a sorozatgyártott bélyegen éled újjá. Nemléte által válik értékké, majd áruvá, s értéktelenedik el újból.

A könyv ajánlója Marosánt „az isteni Bajor Andor és az úgyszintén isteni Sinkó Zoltán örököse”-ként említi, mint aki a Romániában íródo humoros irodalom legfrissebb és legerőteljesebb hajtása. S ha a „humoros irodalom” fogalma némileg homályos is, az író csakugyan friss és erőteljes hajtás. A kolozsváron megjelent könyv egy tehetséges fiatalember tizenegy évének naplószerű morzsáiból építkezik: dátumozott bejegyzések, feljegyzett szösszenetek egymásutánja alkotja a vékony kötetet. A horoszkóp-, hirdetés-, közlemény- és reklámparódiák alkotta laza füzért a 1996-tól 2006-ig dátumozott naplóforma tartja egyben: „1996. május 7.: Kolozsvári kisnyugdíjas, elcserélem garzonomat házsongárdi sírhelyre. Komoly ajánlat esetén beadom a kulcsot.” Marosán pedig máris mentegetőzik: „Tisztelt bíróság, beismerem, hogy penészgombaként elburjánzó humorom kitűnő táptalajra lelt a nagy elődök árnyékában.” A védekezés fölösleges, az író zseniális stílusérzéssel imitál, s talán ezek a kötet legerősebb részei: „1996. március 25.: Jutányosan eladók egy négyszobás ház ablakai. Ugyanitt eladó egy ablak nélküli négyszobás ház.” A szöveg azonban nem pusztán stílusgyakorlat, keserű politikumával helyenként kínosan élővé, egyedivé is tud válni: a kolozsvári hétköznapok nyomora, örülete, a kisebbségi lét abszurditása éget a sorok mögött: „2001. szeptember 5.: Pozitív hangvételű jelentést tett Románia európai uniós csatlakozási felkészüléséről Emma Nicholson bárónő, aki az Európai Parlamentben hazánk legnagyobb csatlakozás előtti eredményét méltatta: a román futballválogatott budapesti győzelmét.”

A *Legyőztem az egészséget* mégsem válhat egységes kötetegésszé. Az írói öndefiníció hiánya gátolja a strukturáltságot, ezáltal a valódi kompozíciót. Marosán az előszóban a „megtörtént” és a „megtörténhetett volna” kapcsolatában

elhelyezi ugyan művét, annak humorát azonban természetesnek, önmagából eredőnek veszi. Holott éppen a humor mibenlétének, a humoros irodalomnak a meghatározása az, ami nélkül egy ilyen gyűjtemény nem működhet. A humoreszk ugyanis nem egyenlő a tréfa írásos változatával. A humoreszk szükségszerűen nélkülözi az előadást, a hangsúlyozást, hatása a vizualitás szintjére korlátozódik, ilyenformán megvon a befogadói térből, de új lehetőséget is teremt egyszerre. A cizellált mondatszerkesztés, a nyelvi játékok hódíthatnak itt teret, finomabb megoldások, kimunkált és célelvű csattanók, társadalmi él. Marosán nem tudatos intencióval alkot, humorfogalma ingadozó, írói technikáját gyakran mindössze egy-egy szóvicc öncélú kibontására szűkíti: „1998. november 30.: Ismét légből kapott hírré ébredtem. A kolozsvári rendőrség fiatal héjamadarakat alkalmaz. Az új alkalmazottak elsődleges feladata a bűnözők hatékony körözése lesz.” A Grinta kiadó gondozásában megjelent, Könczey Elemér illusztrációival tarkított könyv egyenetlenségei ellenére üdítő olvasmány, a címadó *Leggyőztem az egészséget* humoreszkrét pedig már önmagában is érdemes kézbe venni. Felejthető ugyanakkor a Pesti Kabaré feltámasztásának legsikerültebb, ennél fogva a könyv leggyengébb próbálkozása, a *Hulladék típusú találkozások* közel tizenöt oldala, mely a klasszikus kávéházi tréfasémák újracsomagolása:

„Győző: Vajon hol vásárolnak a földönkívüliek?

Aladár: Amennyiben mindenáron vásárolni szeretnének, akkor irány a bolt.

Győző: Melyik bolt?

Aladár: Hát az égbolt.”

Elmagyarázni, hogy valami mért nem vicces. Talán ez a legnehezebb.

Jenei Miklós

Aranyleves kanalizása

Lackfi János legújabb regényében a nyolcvanas évek Magyarországát idézi meg egy tizenegy-két éves elbeszélő segítségével, vagyis gyermekszemmel láthatjuk a késő kádárista éra minden, ma már inkább abszurdnak tűnő visszásságát. Lackfi tizenhárom fejezetből álló regényében képes olyan közel hozni az olvasóhoz ezt az évtizedet, mintha mi mindannyian kiskamaszként is részesei lettünk volna, és mindezt könnyen olvasható, kiváló stílusban teszi. Lehet-

Lackfi János: *Halottnéző*. Budapest, Noran, Budapest, 2007

ne hát beszélni arról, hogy az elbeszélés valójában mennyire egy gyerek, és mennyire egy később visszatekintő felnőtt emlékezése, arról, hogy a különböző szereplők ábrázolása milyen módon valósul meg, továbbá hogy a korszak megjelenítése milyen eszközökkel történik. Mégis érdekesebbnek látszik azoknak a motívumoknak a feltűnése, melyek arra engednek következtetni, hogy az apa halála az utolsó fejezetben egyáltalán nem egy esetleges, hanem egy na-

gyon jól előkészített történés, és így Lackfi könyve szervesen illeszkedik a mostanában egyre gyakrabban megjelenő aparegények sorába.

Ennek belátásához érdemes a címből kiindulni: *Halottnéző*. Bár az elbeszélő mindösszesen egyszer nevezi magát halottnézőnek, azt is a regény végén, a szöveg különböző pontjain olyan utalásokkal él, melyek előremutató szereppel bírnak. Ha megvizsgáljuk a könyvben fellelhető tekintetek, egymásra nézések és az ezzel szorosán összefüggő apák képeinek leírását, arra jutunk, hogy ezek valamiképpen érintkeznek a halott apa előképével.

„Jancsika”, az elbeszélő a mindenkori kiskamaszok életét éli, iskolába, zongoraórára jár, barátokat szerez és lányokkal ismerkedik meg. Nem lehet véletlen, hogy a *Halottnéző*ben szereplő kislányok többségének nincs apja, és ezt az elbeszélő minden egyes alkalommal le is jegyzi: „A Krisztinek persze nem volt apja, ahogy sok más lánynak sem a környéken, illetve csak évi egyszer, minden születésnapjára eljött, és hozott dolgokat. A férfiak itt valahogy nem bírták a gyűrődést, leléptek vagy beadták a kulcsot, jó, ha a tartásdíjat fizették.” Az elbeszélő állítása szerint a lányoknak általában van apuka-története. Ha apjuk nincs is, de történeteik mindig vannak, így az általánosítónak tűnő megjegyzések után nem sokkal ennél is konkrétan mesél el egy történetet, amikor is Ági az apukája alkoholizmusáról, majd teljes lesüllyedéséről beszél.

Jancsi persze szerelmes is, még-hozzá reménytelenül: „[...] soha rám se nézett, és ha mégis összeakadtunk egy iskolai lépcsőfordulóban, ha mégis összeakadt a tekintetünk, hát az Ancsa tudott úgy nézni rám, hogy közben nem rám nézett, az egész vi-

lágira nézett inkább, és én ebben az egészben nem voltam benne. Átnéztem rajtam, ahogy én átnéztem a madarakon, csakhogy az ő átnézése sokkal erősebb volt [...]”. A tekintet megfoghatatlanságának jelensége megismétlődik a könyvben, amikor is Ancsára való várakozás közben Jancsi az iskola nevét viselő Georgi Dimitrov, „bolgár szabadsághős” falba tett arcképét dobálja hógolyóval. A szobor halott szembogarának illetévaló említése lényegesebbnek tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy a szövegrész szinte közvetlenül az Ancsával való reménytelen kapcsolat megfogalmazása után áll.

Lackfi *Halottnéző*je időnként felidéz vagy szerepeltet olyan műfajú szövegeket is, mint például a fiktív levél. Jancsi el nem küldött levelei között akad egy, pontosan a regény közepén, melyben a tekintetek egymásba kapcsolódása egy pillanatra lehetségesnek tűnik: „Persze hülyeség az egész, hiszen sosem ismerlek meg Téged, ha az az áldott torokfájás meg nem akadályoz az éneklésben, lehet, hogy egymás szemébe néztünk volna, tekintetünk talán az egymáséba is fonódik, de semmi több, nem tudom meg, hogy Te vagy Te, sem pedig Te, hogy Én vagyok Én.” A feltételes mód jelzi, hogy bár a képzelet szintjén lehetséges a másik megismerését lehetővé tevő egymásra nézés, a valóságban mindez elmarad. Ugyanitt hangzik el a végzetes jóslat is az apa szájából, aki magát feleslegesnek ítélve öngyilkossággal fenyegetőzik, mely végül csak a tizenharmadik részben történik meg.

A „Bámul rám a halott üvegszemével” című, utolsó fejezetben a vészjósló előjelek egyre sűrűbben jelentkeznek. A cím egy kitömött kakas leírásából vett részlet, és egyértelműen rímel az eddig elmondottokra. Ezen rész ele-

jén Jancsi egy könyvet olvasva azon kezd el elmélkedni, hogy milyen lenne mások bőrébe bújni. Két oldal erejéig láthatjuk őt, amint idős öregúrként, a Népsportot olvasgatva, otthon tölti délutánját feleségével, akivel a későbbiekben már a kórházban találkozunk. A feleség halotti ágyánál nevezi magát az elképzelt Én halottnézőnek, majd hirtelen váltással a kardigános öregember már Jancsikát nézi, ahogy könyvet olvas, és eltűnik a „semmi hullámain”. Az Én-Te tükröződés képzetét ezenfelül az is megerősítheti, hogy a regény elején már felbukkant ugyanez a figura a kórházi linóleumozott folyosókon, a Népsportot olvasgatva. Úgy tűnik, Lackfi műve nemcsak az Én-Te és a tekintetek szintjén alkalmazza a tükrözés módszerét, de az egész regény – valamiféle belső logika alapján – ismétlődéseken és tükröképeken alapul. (Ehhez érdekes kiegészítésként szolgálhat a könyv borítója is.)

Az elbeszélő egyetlenegyszer mulasztja el a halott tekintet leírását, amikor is belépve házuk egyik szobájába, a valóságban is szembesül felakasztott apjával. Így válik érthetővé a szintén az utolsó fejezetben található, az elbeszélőnek önmagára vonatkoztatott megjegyzése, melyet a tetőtér beépítéséhez szükséges szögek kiegyenesítése közben mond: „[...] a szeg S alakba hajlott, akár valami horog, lógtam ráakadva mindörökké, ámen.”

Lackfi ismétlődéseken és tükrözésen alapuló módszere persze korántsem új keletű dolog. Mégis ezek segítségével érthető meg, hogy az elbeszélő fiú apjának a halála nem egy hirtelen, hanem egy minden oldalról jól előkészített döntés következménye. Egy ilyen tett esetében szinte az összes tényező fontos lehet, akár a szereplő közvetlen környezetére, akár magára a korszakra gondolunk.

Ez utóbbi már csak azért is érdemes lehet további vizsgálódásokra, mert Jancsi apjának állításai, fenyegetőzései szinte kivétel nélkül az elhibázott rendszerre vonatkoznak. A fiú igyekszik távol tartani magát mind ettől, mind anyja álláspontjától, mely szerint Isten nem létezik, vagy ha mégis, kísérletező tudósként bánik az emberekkel. Jancsi igyekszik kívülállóként, igazi halottnézőként viselkedni, ami ahhoz segíti hozzá a mű folyamán, hogy a saját nézőpontját alakíthassa ki, és ne másokét fogadja el válogatás nélkül. Talán emiatt is lesz egyedül ő képes arra, hogy a körtefa levelein játszó fényeket egy nagy család aranylakomájának lássa.

Lackfi János *Halottnézője* ugyanakkor első olvasásra könnyed és rendkívül szórakoztató olvasmány. A történetek és különböző szólamok szinte észrevétlenül folynak át egymásba az író jellegzetes stílusában. Az olvasó és a regény mégis furcsa módon viszonyulnak egymáshoz. Ezt a kapcsolatot leginkább a Kalapos Ember esetével lehetne szemléltetni. A Kalapos Ember a szövegben fel-felbukkanó, sejtelmes és vészjósló alak, akitől Jancsi állandóan retteg. Mi, olvasók tudjuk ugyan, hogy a figurát csakis egy kiskamasz fantáziája növelhette ilyen nagyra és gonoszra, de a regény végén mintha mégsem teljesen nekünk lenne igazunk. Lackfi könyvével pontosan így van az ember, első látásra ugyanis mi, olvasók azt látjuk, hogy a műben inkább a gördülékeny nyelvezet és az ironikus humor van túlsúlyban, azonban a regény elolvasása után mintha mégis Jancsinak kéne igazat adnunk, aki az időről időre jelentkező baljóslatú motívumokat, a Kalapos Embert komolyan veszi.

Dobás Kata

Költőnek született

Sebők Éva pályáíve

Sebők Éva József Attila-díjas író-költő életében 2007. július 12-én kerek évfordulóhoz értünk. Nem könnyű egyetlen mondatban jellemezni egy rendkívüli teljesítményekben gazdag, ma is napról napra gyarapodó életművet. Vannak öntörvényű lírikusok, akik a vers szerkezetének szétdarabolásával, a nyelv kisugárzási tartományainak határtalanra tágításával, vagy éppen ellenkezőleg, szándékos limitálásával tárják föl a megfajthetlent, s öntik formába a megfoghatatlant. Mások bármelyik tradicionális műfajban megújulnak, fölfényezik, fölfedező értékűvé finomítják a hagyományos struktúrákat.

Az 1927. július 12-én, Szegeden született költő, író, műfordító Sebők Éva egyik alaptípusba sem sorolható. Öntörvényű alkotó, aki minden versmondatért, minden szóért megküzd-megsz szenved. Határtalan könnyedség, elegancia, nyelvi kifinomultság, kötött és kötetlen ritmikai elemek végtelen-számtalan variációja, kimondhatatlan sebezhetőség és érzékenység fonódik a költeményeiben erőteljes és törekeny egységbe. Törekeny és erőteljes – látszólag egymásnak tökéletesen ellentmondó fogalmak, de az egység a paradoxonok logikáján túl, a szó szoros értelmében is megvalósul az életműben. Otthonosan és kicsit idegenül mozog a konkrétumok világában. Szepes Erika kiváló, filozofikus, az életmű minden színére-árnyalatára rezzenő monográfiát írt *Bíborban és feketében az ezredvégen – Sebők Éva mítoszai* (Széphalom Könyvműhely, 2003) címmel. Az ő szavaival élve, „a földi felnőtt-lét idegen terep Sebők Éva számára. Ha már ki kellett lépnie gyermekkorra otthonosságából, olyan felnőtt-imázst állít maga elé, ami a lényegénél fogva emelkedik felül a normálisok világán: a költő-létet prófétaként akarja megélni.” Sebők Éváról a következő szavak jutnak eszünkbe: tradicionalizmus, létfilozófiai teljesség, légyes könnyedség, suhanás. Ez utóbbi szót ő maga mondta első, még 1986-ban elkészített interjúbeszélgetésünk alkalmával.

A régi, barátsággá mélyült ismeretség éveiben e sorok írója szinte napra készen, aktívan figyelte Sebők Éva életművének differenciálódását. Az ötvenes évektől 1987-ig keletkezett Sebők Éva elképesztő méretű műfordítói oeuvre-ja, amelynek során többek között a lengyel irodalom emblemikus alakjainak tolmácsolásával ejtette bámulatba a szakmát. E korszakban az istenélménnyel, létfilozófiával foglalkozó költészet bizony nem volt kifejezetten előnyös belépő az irodalomba. Sebők Éva a csendes ellenállók méltóságával soha nem próbált behódolni a trendi elvárásoknak, siránkozás, sebei nyalogatása helyett létrehozta a műfordítások mellett a gyermek- és ifjúsági irodalom alapműveit: a *Boholy* című csodálatos, költői meseregényt, a *Koboldos* című verskötetet, számos mesefüzért, verskötetet.

Sebők Éva a költészet és a valóság, a mese és a mindennapok világát ötvözi úgy gyermek- és ifjúsági műveiben is, hogy a tárgyak, a jelenségek nem veszítik el a kontúrjaikat, hanem lebegővé, sokjelentésűvé változnak át. Egyszerre valósítja meg azt, amit az esztétikában Hegel nyomán meghatározatlan

tárgyiasságnak, a zeneelméletben polifóniának nevezünk. Ha léteznek ilyen leg-ek, akkor ő egyike a modern meseregény legtehetségesebb képviselőinek, aki öntörvényű prózai világot teremt, ráhangolja a gyerekek fülét a modern álomlátásos költői próza szubtilis akkordjaira, megismerteti velük a szubjektív regény és novella sajátos színeit. Az ő alkotásaiban is elmosódik a felnőtt- és a gyermekirodalom határa, érthetőségében minden mondata közelít a legkisebbekhez, igényét és színvonalát tekintve megfelel a rangos felnőttirodalom mércéinek, pontosabban ő maga bizonyítja, hogy nincs afféle „külön mérce”. Sorolhatjuk immár népszerű gyermek- és ifjúsági munkáit: *Állatszalloda* (1959, 1980), *Mese az állatgyerekekről* (1963), *Hangmadár* (1968, 1978), *Mimóza* (1970, 2001), *Boholy* (1976), *Koboldos* (1978), *Denevérkönyv* (1982), *Libikóka* (1982), *Tapóka* (1986), *Tip-top tárlat* (1988), *Hiszóke* (1990), *Millabella* (2000), *Hazacsavargó – mesehúszas* (2001), *Seregélytánc* (2005). A suhanás és a lebegés a világ egyik legfinomabb kis állata, a denevér leglényegesebb tulajdonsága. Sebők Éva egykori beszélgetésünkben e két fogalmat alapvetően fontosnak tartotta mind a költői prózájában, mind a költészetében. Alapvetően fontos még az árnyalatnyit szomorkás, szívet szorítóan filozofikus humor, amely – mivel gyerekekről van szó – a gyermek- és ifjúsági művekben általában a lét pozitív alternatívái mellett teszi le a voksát. Ebben a tekintetben kivétel a *Boholy*, bár a mese világirodalmában is előfordul nemegyszer, hogy a művek felemelően tragikus végkifejletbe torkollnak. A *Boholy* végkimenetelében a nagyok és a kicsik világa elválik egymástól, ám az író úgy érzi, ez a pillanat, amikor a kicsikből nagyok lesznek, szükségképpen bekövetkezik előbb-utóbb mindenkinél. Az író missziója többek között, hogy fölkészítse a gyerekeket a kamasszá, majd felnőtté válás nem minden szempontból vidám pillanataira is.

A rendszerváltozás küszöbén, 1989-ben robbant be a lírába a *Jégkarc* című kifinomult, intellektuális verskötettel. E könyv valóságos reneszánszát indította el a pártállami években elfojtásra kényszerült, primer költői ének. És soroljuk tovább a kötetcímekeket: *Belső sáv* (1994), *Koronatanú* (1997), *Félsötét* (2000), *Kettős könyv – haikuk és kontemplatívák* (2005), *Mibenlét* (2007). Szepes Erika jellemzését idézve: „Már a kötetcímek is beszédesek, a *Jégkarc* valami hidegen fénylő, kemény, tiszta kontúrú ábra, a rézkarc művészi örökérvényűségét és a jég olvadásának mulandóságát, e két éles ellenpontot ötvözi telitalálattá egyetlen két szótagú szóban. A címek különleges erejét kiváltképpen figyelemre méltónak tartja Sebők Évánál Tarján Tamás (*Sebők Éva: Belső sáv, Vigília*, 1995), Iszlai Zoltán (*Illúziók és bölcsességek*, Magyar Hírlap, 1995. V. 12.), Rónay László (*Sebők Éva: Félsötét, Vigília*, 2000/11), Prágai Tamás („...csak Istennek tetsző arcomon...”, *Napút*, 2000/6), Baán Tibor (*Aviatika*, Magyar Napló, 2002/1), Pósa Zoltán (*Sebők Éva köszöntése*, Élet és Irodalom, 1987. július 10). A *Jégkarc* a filozofikus paradoxonok harmóniába simuló egységét és a harmónián belüli feszültségek intenzitását valósítja meg. »Mint ózonpajzs borul föled a múlt – avagy gyermekkor néven talán jobban ismered« – üti föl a költő a *Sebezhető* című költeményt. A kép csodálatosan asszociálja bennünk a védettséget és a védtelenséget, amit az ózonpajzs a valóságban is egyszerre testesít meg: a belterjességet és a tágasságot. A pajzs alatt »titanokat, törpéket, titkokat« egyaránt találunk. Ám a költő, amint fölkelte bennünk az interiorizált élmények otthonosságának tudatát, rögvest le is rombolja azt. Tévézetnek nevezi.

»Hiszen sebezhető vagy rajta át«. Világok cikáznak keresztül rajtunk, pedig lát-szólag csupán néhány szó került új konstellációba. A költészet szavakból épül, szövedék polifonná finomul a versmondattal, szonátává finomul, szélesül a teljes költemény.” Belső sáv (1994), amely föltárja a lélek szubtilis tájain bolyongó egyetemesség törvényeit. Ő maga így vall a *Belső sáv* kapcsán a vers genezisé-ről: „Valóban, megírni sokkal könnyebb a költeményt, mint elmondani, miként született. Igen korán kezdtem a versírást, már ötéves koromban. Mert amikor kérdeztek valamit, válaszoltam és kiderült, hogy az vers. Versben kezdtem el beszélni és soha nem okozott nekem nehézséget írni sem. Verset alkotni jóval később voltam képes csupán, amikor már tudatosan lettem költő. Egyszer csak elkezdtem bányászni magamban és kiderült, hogy mondanivalóim is vannak, és azokat kellene versbe önteni. Amikor transzcendens és légies gondolatokat akartam elkapni és megfogalmazni tudatom belső sávján, kiderült, hogy szinte a lehetetlennel határos birkózást folytatok a gondolatokkal, amíg sikerült őket úgy papírra vetnem, hogy elégedett legyek a végeredménnyel. Amikor már elkészült a mű, a tulajdonképpeni munka akkor kezdődik rajta, mert ez idáig csak a szülés nehézségeit érezte az ember. A valódi megformálás és a csiszolás, a teremtés kinszenvedése csak ezután következik. És végül egy pillanat, a termékeny pillanatok csúcsa, mintegy kvintesszenciája, amikor az ember azt mondja: kész. A *Belső sáv* a kívülálló számára is végérvényesen manifesztálódik.”

Sebők Éva *Koronatanú* című verskötete 1997-ben jelent meg. E sorok író-jának erről a könyvről jutott eszébe, hogy az éterbe karcos vékony hegyű, kifinomult palavesszővel örök érvényű ábrákat, amelyek az angyalok testvérévé teszik az olvasót. Ért ugyanakkor ahhoz a varázslathoz is, hogy a decens látomást földibb méretekre szabott tekintetek is élvezhessék. *Lacrimosa* – utal egy gyönyörű vers a könnyező Máriára és a vérző Krisztusra. A költő elképzeli egy kételkedő lényt, akinek viszont az égi jel valóságosává teszi az evangéliumi látomást. Aki ennyire megfoghatatlanul, már-már anyagtalanul bánik a nyelvben inkarnálódott anyaggal, nyilvánvalóan zenész, a szavak nem mindennapi, hanem nagyszerű, kivételes tehetségű muzsikusa. „A felnőtteknek akkor már negyvenhányban? – aligha volt nevezhetnékjük, de mi kuncogtunk, vihorásztunk, ne haragudjatok érte” – imígyen fejezi be a *B-moll* című költeményt. Belső muzsikára hangolt konkrét élmények ellensúlyozzák újra a megfoghatatlan, belső szimfóniát. Az aranymetszés jut eszünkbe a gyönyörű versek ízlelgetése közben. Sebők Éva a szabálytalanság látszata mögött megtalálja az örök érvényű harmóniát, a sorokba kódolt végtelen zenét. „Valaha a párbeszéd – pár beszéd: mint a pergetett lépes méz csordogált ajakról ajakra” – így szól a *Két-ágú síp* című vers, amelyben a szavak a lótuszzevők szigetére menekülnek. És átérzik – Ferch Magda gondolatait idézve – Nessus kínjait (Ferch Magda: *Nessus-ing és költészet, Sebők Éva, a koronatanú*, Magyar Nemzet, 1997. VII. 18.). Könnyedebb képekre is utalva, Sebők Éva kóbor lovagnak, lézengő ritternek, bolygó hollandinak látja az utcán elé bukkanó járókelőket. A költő *Koronatanú* című kötetében a korábbi *Jégkarchoz* és a *Belső sáv*hoz mérten rendhagyóbb, szabad versesebb, játékosabb. Ám aki olvasta a *Boholy* című szürrealista gyerekregényt, tudja, hogy a költő a határsértésekhez is vonzódik, azokhoz a nagyszerű játékokhoz, amelyeket csak vér-komolyan szabad

játszani. S azokhoz a legszebb hazugságokhoz is, amelyeket állítólag Gauguin nevezett a költői hazugság mindenható igazságainak. Amelyeknél nincs szebb és igazabb túlzás.

A *Kettős könyv* című kötet kettős csoda. Műfaji meghatározásként áll a *Haikus és kontemplatívák* alcím. Azt jelzi, hogy Sebők Éva eljutott a formai fegyelem és az ökonomikus gondolkodás oly magas fokára, hogy kötetnyi költeményt bocsátott közre a talán legkötöttebb rövidvers-formációból, a haikuból. És olyasmire vállalkozott, amire kevesen képesek: hitelesen elmélkedik a saját költeményeiről is. A *Félsötét* című verskötet – tőle kicsit szokatlanul – kemény, már-már férfias szorongásos képzeteket kelt. Ingmar Bergman filmtrilógiájának záróköve, a csend egyetemes rémülete árad e sorokból: „Ama szobában drámai / denevérek surrognak halkán / mindent betölt / az őshervadás szaga.” A kötet vezérmotívuma egyébként a méltósággal viselt szenvedés. Az egyetemesen reánk szabott metafizikus fájdalom is szót kér: „Nemlétező vonat suhan / hangsebességgel – hangtalan – / mellettem el. / A kozmikus tér rádólt a világra.” (*Tremolo*). A költő hangot ad az egyes emberre, a szubjektumra mért szorongásnak is, amikor a magány félelme arra készlet bennünket, hogy a „semmi tág szemébe” nézzünk. Az ősi halálfélelem mindenütt ott vibrál, hogy végül a lélek – a *Consolatio* című vers tanúsága szerint – az isteni teljesség-élményben leljen megnyugvást. Ám a költő mindig is tisztában volt azzal, hogy Sziszüphosz köve a csúcson egy pillanatra nyugszik csak meg, majd legördül. Annak a pillanatnak a boldogsága viszont feledhetetlen: „Most megtalálom / amit rég kerestem / s nem érdekel hogy újra / elveszítem”. A kötet első „felvonását” képező *Félsötét* ciklusra jellemzők a kifinomult metaforákba rejtett-burkolt paradoxonok, amelyek aztán érzékletes képrendszerré sűrűsödnek: „Versor repült át fejem felett. / Némóság szülte. Szárnya volt / mint egy madárnak. / Néztem tűnését – amint a messziben / magába zárta a pára.” A második nagy ciklus, a *Belső táv* költeményei a címhez híven személyesebbek. Olykor váratlanul előbukkan belőlük az örök meseváró gyermek, amelyet Sebők Éva ezoterikusan költői gyermekkönyvek (*Boholy*, *Mimóza*, *Denevérkönyv*, *Tapóka* stb.) alkotójaként is megőrzött magában. Az *Oraculum Vitae*-ben a végtelenség jelzőtüzeihez vezető utakat számára először az *Óz, a nagy varázsló* című meseregényből és filmből egyaránt közismert sárga út sejteti. A végtelenség jelzőtüzeihez érkezni: az emberi törekvések netovábbja. Ám őrangyalunk vigyáz reánk, s óv bennünket attól, hogy valaha is célba érjünk. A csúcok sem azért vannak, hogy végérvényesen meghódítsuk őket. Sebők Éva leheletfinom kövekből épített magának és olvasóinak misztikus univerzumot. Eme minden-ségben egyként otthonos Fellini Gelsominája, Maeterlinck kék madarának kis vándorai, s a már említett Óz csodáját kereső Dorothy. Sebők Éva az élet leg-súlyosabb kérdéseiről is megejtő egyszerűséggel, már-már krisztusi szeretettel beszél. Tudja: „A jövő mindig lépéselőnyben van. / Utolérése: látszatsiker. / Lekörözni pedig csak egy módon lehet – lehetne – / de attól mentsen meg az Isten.”

A tavalyi ünnepi könyvhétre jelent meg Sebők Éva *Mibenlét* című könyve, a Széphalom Könyvműhely gondozásában, amelyben új, korábban legfeljebb folyóiratokban közölt költemények vallanak élet és halál alapkérdéseiről, a hitről és a kiemelkedő költő méltóságával napjainkról. Vagy inkább: a jelen, a múlt

és a jövő megbonthatatlan, tradicionális egységéről. A feltétel nélküli istenhit, a létfilozófia démonaival folytatott küzdelem, a küldetéstudat és mindezek groteszk fonákja, a koboldos-prófétai magatartás, az ironia, a frivol, az abszurd iránti fogékonyság mind-mind jelen vannak e sokarcú lírában. A *Mibenlétben* kizárólag az utóbbi néhány évben keletkezett költemények szerepelnek. A mindennek végső értelmet adó hit, a biblikus tónus szinte minden verset áthat, és szinte ezzel egy ütemben jelenik meg az ironikus kétely. „János evangéliuma szerint / egyszerre folyt vér és víz. / Bor. Vér. Víz. Mindegyikben / föllelhetők a szent keveredés / elegyedés-vegyülés titkai / s egyáltalán a szentség” – írja a költő *Vízválasztó* című költeményében. Az összetett metafora emlékezetünkbe idézi földi létezésünk kétarcúságát, vagy például azt, hogy Isten képére teremtett egyéniségünknek van halandó és halhatatlan szegmense. Egy dolog biztos, vallja a költő: a vér nem válhat soha vízzé, még az elegyen belül sem. Sebők Éva látszólag nagyon egyszerű, kézenfekvő metaforát is képes találni a földi létezés ambivalenciájára. Kevesen tudják, hogy az ősemberi lét szimbólumává lett Neander-völgy egy Joachim Neander nevű zsoldárköltőről kapta nevét, aki hite miatt üldöztetve bujkált az ősember barlangjában. „Két szellem száll / Neander-Tal – a völgy fölött: / az ősi ember – ember-ős – / és Neander. Az üldözött.” A sok érett, összetett, sokszólamú vers megindítja az olvasót. Sebők Éva a groteszk, csúfolódó verseiben és a létfilozófia alapkérdéseivel szembesülő művekben is arra törekszik, hogy a költemény a szó hagyományos értelmében is esztétikus, magyarul: szép legyen. Ez a törékeny szépség valódi lírává oldja a nehéz filozófiai üzeneteket, a nagy gondolati költeményeket, például az *Ugyan-az hétszer* című héttételes gondolati verset. A kötet föltárja földi és földön túli mibenlétünk természetét, bizonyítván Heideggernek azt a gondolatát, hogy vannak pillanatok, amikor a lét mibenlétét önmagában a filozófus megragadni képtelen. S ekkor jön a költő, aki átvágja a gordiuszi csomót, s képes kimondani a kimondhatatlant.

Sebők Éva azzal ünnepelhette születésnapját, amivel kevesen büszkélkedhetnek. Korunk meghatározó költőjévé vált, miután már más műfajokban, a szépprózában és a műfordításban is bizonyította eredeti tehetségét. Szepes Erika revelációerejű Sebők-monográfiája, a *Bíborban és feketében az ezredvégen* okkal-joggal sorolja őt a nagy modern mítoszteremtők közé. Szerinte Sebők Éva a huszadik századvég, az ezredforduló csöndes vátesze, aki „a költő-létet prófétaként akarja megélni”. Azt hiszem, ennél nagyobb elismerés költőt aligha illethet.

Pósa Zoltán

Nyugat-fixáció

Engedtessek meg a jelenséggel kapcsolatban az idegen szó használata: hatalmas ugyan *puristáink* hatalma, s Domokos Mátyás szellemisége bizonyosan máig is él (némelyekben), azonban itt most a lélektani (pszichológiai...) szakkifejezést kívánjuk használni! Akként pedig precízebb a veretes latinitás eme rendelőpamlagi csőkevénye...

Tehát azt állítom, hogy a *Nyugattal* kapcsolatban lényegében mindmáig bizonyos fixációban, mégpedig áhítatosban, leledzik irodalomtörténetírásunk, irodalmi köztudatunk és – főképpen – nem csekély számú írónk, literátorunk, publicistánk tudata. Mire alapozom ezt a vélekedésemet? Hát úgy megfigyeléseimre, szóval hát úgy-úgy... Ki tudja voltaképpen? S tényleg inkább csak az utóbb említett két terület van sújtva a dologtól, hi-

szén a kutatói szakmagyakorlás egyik vonatkozó mérőföldköve már legendaosztatóan tartalmaz kritikai megjegyzéseket is a XX. század első felének „legnagyobb tekintélyű, rangot adó”¹ orgánumára nézvést. Ezek szerint mármost nem igaz, hogy „a folyóirat megindulása egyszersmind a modern magyar irodalom időszámításának kezdete”² lenne. Ezt a felfogást, beállítottságot, talán hitet (de tévet!) ugyanis nem utolsósorban szerkesztőinek, frontembereinek kódósítása, *múlt-eltörlése*, az előzménynek tekinthető alkotók és törekvések és kiadványok jelentős részének ignorálása, tudatos homályba borítása, *elfeledtetése* (ha ez lehetséges volna), azaz egyfajta torzítás, csúsztatás alakította ki az utókorban, illetve már az *akkori* jelenkorban. S nem igaz az sem, hogy feltétlenül olyan modern lett volna a lap. Mert ez a tulajdonsága is viszonylagos. Ugyan „modern volt a letűnő népnemzeti iskolával szemben, modern volt a hazai akadémiákkal szemben, de nem volt modern sem a nemzetközi, sem a hazai kísérletező irodalmak irányait tekintve. Fogékonysága a kortárs európai irodalmak iránt meglehetősen korlátok között mozgott. Az 1910-es éveket követően a hazai újdonságokat is aggályosan kezelte.”³

Olyan szakértő szavaira hagyatkozom, aki életének utóbbi harminc évét bizonyosan a *Nyugat*-számok olvasásával töltötte alapvetően. Magam az általa összeállított kétkötetes reprezentatív hosszmeteszlet olvasója (vagy inkább csak forgatója) vagyok a primerítés itteni (*jelendolgozati*) kihívásainak szint-

¹ Ez a kifejezés még egy másik „kutatósi mérőföldkövből” származik: Király István amúgy kritikai szempontokat ugyancsak erőteljesen felvető szekcióelnöki, vitavezetői hozzászólásából az 1972. április 27-i Nyugat-konferencián = *Vita a Nyugatról*. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Kabdebó Lóránt. PIM – Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1973. 10.

² A *Nyugat-jelenség (1908–1998)*. Szerkesztette Szabó B. István. Anonymus, Budapest, 1998. 11.

³ Uo., 12.

jén. De hát épeszű magyar írótól is, mármint mástól, Kenyeres Zoltánon és tanítványain, munkatársain kívülitől, ki várhatná el, hogy megszakitás nélkül a könyvtárakat, ottan a repertóriumokat, bekötött évfolyamokat bújja *nyugatilag*, illetőleg csak azért, hogy *nyugatojjon*?! Senki, nyilván – de akkor meg mi ez a vircsaft, hogy állandóan hivatkozzatik rá boldog-boldogtalan részéről? Kéremszépen: ez a vircsaft az, hogy Kenyeres Zoltánéktól e vonatkozásban üdítően eltekintve többen, sokan, igen sokan nyilvánvalóan olvasásfedezet nélkül hivatkoznak a *Nyugatra* mint kb. „minden idők legjelentősebb magyar folyóiratára”, s mint „minden eljövendő idők magyarországi folyóirat-mintájára”.⁴ És ez bizony nem jó.

Nos, ezt tudja meg a Király István által 1972-es hozzászólásában még olyan sokat emlegetett „közművelődés”! Vagyis az ún. *átlag olvasó*, aki persze nincsen, az intézményében országoló pozitivistá magyartanár, a múzeumlátogató *áhítátor*, a mit-tudom-én kicsoda...⁵ Hogy esetleg el kellene tekinteni már ettől a közhelytől, a mondogatásától, még ha esetleg valójában éppenséggel helytálló megállapítás is...

Jómagam tehát nem tartozom *közéjük*: azaz sem nem olvasom megszakitás nélkül a *Nyugat*-évfolyamokat – éspedig véletlenszerűen beszerzett sajtó példányokat sem, mert nem Weiss Manfréd gyáriparosnál dolgozott Csepelen a nagyapám, hogy lenyúlhatta volna őket⁶ –, sem nem/(DE LEGALÁBB *nem is*) hivatkozom folyton-folyvást a nevezetes peridodikumra. (Hiszen éppen ez az, mennyire és ahogyan „nevezetes”!) Pedig tudálékos kiskamaszfiú- és szorgalmatos magyar fakultációs nebulóként emberesen kézbe vettem *anno dacumal*, az 1980-as évek elején Győrben, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár olvasótermében – talán – az első évfolyamot. S talán ennek mindjárt az első számában (? – mert ebben egyáltalán nem vagyok biztos, de a kérdés eldöntését megint egyszer, mint már annyiszor, rábírom a hivatásos szenvedélyű szakfilológiára⁷) ráakadtam Csáth Géza *Anyagyilkosság* című novellájára. S talán akkor ez nekem egy kevéske megrökönyödést okozott, akár talán még kisebb sokkot is keltett bennem. Mindazonáltal lélekjelenléttel folytattam a fakultációs feladat elvégzését, az évfolyam (valamelyik évfolyam) tartalmi-szerzői-műfaji feltérképezését, magánértékelését. Ám ezt azóta nem folytattam (amit be is vallok), talán védekezésül is, hogy még véletlenül se kerülhessek soha Kenyeres Zoltán munkacsapatába...

De ne legyek méltánytalan azzal a kutató professzorral szemben, akiről egyrészt bízást elhiszem, hogy valóban és igazán megalapozottan tudja, mi-

⁴ Nem-idézetek.

⁵ Erről a „mit-tudom-én-kicsodáról” gyakran derül ki különben, hogy maga is verselget. Ami nem baj egészen mindaddig, amíg nem az én szerzői estem utáni beszélgetés során derül ki róla.

⁶ A szerkesztőség és a GyOSz összekapcsolódása, ugye, közismert? Azért kérdem, mert nem feltétlenül látom magam előtt célközönségemet, akikhez írásilag virtualiter beszélek. – Egyébként Csillag Tibor író (*1928) mesélte nekem Pesterzsébeten 1990 tájékán, hogy ilyen intellektuális-művészeti kamaszélmények léteztek 1940 körül.

⁷ Talán feltűnt már olvasómnak, hogy jelen írásomat részben a *bábeli könyvtár* segítségével készítem, vagyok kénytelen bepötyögni.

ről beszél, amikor a *Nyugatról* (márpedig ilyen rajta kívül keveset szimatolok!), másfelől pedig akinek már idézett írásában ama (és olyan) „legendaosztató” gondolatokat találtam, amelyeket zsigerileg már amúgy is éreztem, csak nem fogalmaztam meg (nem tudtam – részben mert nem is akartam: nem is törődve különösebben előzőleg az egész kérdéssel). ((Mármint ez előtt a felkérés előtt.)) Ne legyenek *ilyen*, mert a *Nyugat* nekem magamnak is fixáció mégiscsak!

Részben azért, mivel már sokaknak az volt, amikor szellemileg először körbenéztem. És az ember társadalmi, vagyis *literárszocializátorikus* lény... Szél ellen egész' egyszerűen nem lehet...

Részben azért továbbá, mert tetszik a neve. (Erről máshol, máskor bővebben; nem egyszerűen az „Abendland”-feelingre vagy az európai, anglo-atlanti irodalom vonzására gondolok ((magamban)), de arra is.)

Részben – és megadólag – azokért a tényleges erényekért, amelyekkel a folyóirat 33 évfolyama valóban rendelkezik (az irodalomtörténészek szerint).

Részben pedig amiatt végül, mivel a *Nyugat*, mint minden jelenség a Földön, nem azért érdekes valójában, ami lett, hanem ami – különböző időszakaiban eltérő hangsúlyokkal – lenni szeretett volna, lévén hogy ezt a valamit a folyóirat-levés területén szerette volna. S ami nem az hogy *lehetne*, mert (a) *Nyugat*, értsük meg, fogadjuk el, bármennyire is fáj: *nem lehet* többé, hanem ami valamely későbbi, esetleg még ezután létrehozandó folyóirat volt, lett vagy lehetne *nyugatlagosan*, azaz a *Nyugat* (heterogén) szándékaiból sokat megértve, főként magát a „nyugatságot” meg- és valóságosan átértve, átsajátítva.

Ez persze adott esetben manapság már valami gyökeresen eltérő periodikum projektuma, mint ami (maga) a *Nyugat* volt. Komplet hűlye, aki fel akarja támasztani, vagy lényegileg véli feltámasztani – terveiben (mert úgyis csak a terveiben jut el addig). Azok a ma nálunk élő „nagy”, reprezentált rétegirodalmuk tekintetében „gyűjtő” folyóiratok, amelyek funkcionálisan deklarálják besorolásukat a *Nyugat* (állítólagos) mai helyére, tapasztalatom, nézetem és értékelésem szerint azokba a hibákba esnek közlési, redakcionális gyakorlatuk során, amiket fentebb, Kenyeres Zoltán nyomán körülbelül „legendaosztató” deficitekként állapítottunk meg magával a mintával kapcsolatban már. Még rosszabb, ha az esztétikai konzervativizmust poétikailag szűken értelmezve még ki is mondja a szerkesztőség, hogy nem kell neki az „új” (ami esetleg szellemileg-lényegileg éppenséggel nála „régebbi” is lehet). ((Mondom ezt én, aki posztmodernségemet elsősorban esztétikai konzervativizmusom megélésének tekintem!))

És mégis mozog a *Nyugat*! Nem ugyan az avantgárd *Anti-Nyugatokra* gondolok elsősorban, nem is arra a frontális felújítási idiotizmusra, amelyet évtizednyi idővel ezelőtt az *Élet és irodalom* hasábjain indukált vitákban kellett megfékezni és megregulázni. Hanem a *megint nyugat* című orgánusra, amely 2007 nyarán-őszén indult el, és amely ezredfordulós autenticitással látszik eldönteni a Gellért Oszkár vezérideje alatt egykor látens-markánsan kibontakozó vitát a folyóirat – minden folyóirat – alapvető irányvonal-választásáról: nevezetesen hogy „filológiai közlöny” (Babits) legyen-e, avagy „néplap” (Móricz)? A filológiának, amelyről mint olyanról természetesen nincsen már szó a Mártonyi Zoltán által szerkesztett újságban, a kanonizált jelenkori magyar irodalom felel meg az új vitaleosztásban, míg a népiségnek semmi... Azért a semmi, mert a

nivellált *midcult* tömegkulturális-médiális ihletettséggű világában nincsen már nép, csak lakosság, fogyasztó. S ezt a „fogyasztót” kell megszólítani, de vas-tagon, mert ez a ma aktuális *reprezentatív alany* a társadalomban. És ez, úgy látom, sikerül Mártonyinak – mégpedig legjobb íróink közreműködésével. –

Micsoda: „megint nyugat”, de „hogyan nyugat”, és főleg „meddig (terjedően) nyugat”?

Nem tudom, de amíg ilyen tágassággal, egyszersmind határozottsággal céloztatik meg a lényeg, mint ebben a régi vágású *újorgánumban*, addig naponta nyugadtan térek nyugavóra.

Éjjeliszekevényemen verses- és prózakönyvek, irodalmi folyóiratok.
És ez nekem (továbbra is) tetszik!

Zsávolya Zoltán

100 éves a Nyugat!

Az Úr 1907. évének november hónapjából vérben és aranyban, megérkezve a zúzmarás decemberbe, mikor a pesti utcákon „homályló északi fény borong”-ott, a páratlan magyar irodalom egén új csillag gyúlt, hogy alig egy hónap múlva, 1908. január 1-jén, Petőfi születésnapján szórni kezdje fényét a flaszterre, hogy onnan cipők talpán besurranjon a kávéházak csillogó füstjébe és zefírbe olvadva, aláhulljon az irodalmi márványasztalokra. A *Nyugat* előkészületei. Egy folyóirat, amely kifordította sarkaiból a világot. Nem túlzás ez? De. Ha nem is a világot. De a magyar szellemi élet attól a pillanattól fordult egy nagyot. Száznyolcvan fokok. Báró Hatvány Lajos. Pénztárcáját kinyitotta. A többiek a szellemüket. 1907 legvége. Két ember biztosan nem a karácsonyra gondolt. Fenyő Miksa kilépve a Hangliból hazakísérte Osvát Ernőt. Pesti lakásába. Amaz meg Fenyőt Budára. És beszélgettek. Hogy kellene egy folyóirat. Ami lehetne a *Figyelő* új folyama. Akkor, ott, a fagyos éjszakában nem is gondolhatták. Hogy Babits is meghal egyszer. És akkor vége lesz. 1941-ben. Hogy

ha nem is a *Nyugat*, de a szelleme tovább él. A *Magyar Csillagban*. Aztán jön majd az *Újhold*. A negyedik nemzedék. De jöttek sajnos mások is. Meghalt a dal. De mint Lázár, kijött a sírból. A *Nyugat* kilencven éve. Virággal köszöntsük. És kérdezzük meg a hosszú élet titkát. Hogy van-e titok. Vagy csak úgy megmarad, ami érték. Mert így kell lennie. Mert van Isten. És ha van, akkor szükség nincsen. És mint apáról fiúra, úgy száll a szellem, a *Nyugat* szelleme generációról generációra. Technokrata világunkban. Ott röpül-e az Internet világhálón, hogy nyugat.kukac.hu.? Ismeri-e a világ? Az a bizonyos nyugat? Ami felé ez a csapat, Ignotus főszerkesztésével, Osváttal és Fenyővel elindult. Már 1908-ban is Európáztunk? Nem. Arra semmi szükség nem volt. Európa Magyarországozott. Az ember csak úgy kiugrott Bécsbe. Vagy Münchenbe. Párizsba. Berlinbe. És tudták, Budapest nem Bukarest. Nagy, nyitott kapuk. A világ. Hozzánk is besétáltak. Személyesen. Thomas Mann. Művükkel Bergson, Nietzsche. Freud. És a borongós, nőgyűlölő. A nagy, magá-

nyos metafizikus. Schopenhauer. Ez is a *Nyugat*. Csak úgy falták a könyveiket. Eredetiben. Babits és Kosztolányi. Fénykép, Kosztolányiné és Katja Mann. Kosztolányi és Thomas Mann. Meg báró Hatvanyné. A *Nero*, a véres költő meglepi Mannt. Nem semmi, mondhatnánk. Mai szavakkal. Akkor csak egymásra néztek. Nagy író ez a Kosztolányi! A beteg Móricz fogadja a nagy német író. Az előszobában vékony, szemüveges alak. Mann átadja kabátját, botját, kalapját. Csillogó fémpénzt nyom a markába. A szemüveges köszönti a látogatót, de nem fogadhatja el. Móricz nagyot nevet. – De hisz ő egy nagy magyar költő, nem háziszolga! Tóth Árpád! Thomas Mann bocsánatot kér. Fejét lehajtja. A két magyar mosolyog. Ez is a *Nyugat*. És József Attila falfehéren. Mert nem engedélyezték neki, hogy Mannt verssel köszöntse. Hogy fölolvashassa. Amit éjszaka írt. A Japánban. Annyit cigarettázott, hogy már a feje is hamus volt. És akkor nem! Találkoznak. A nagy magyar költő és a nagy és híres német író. Aki azonnal észreveszi, hogy a harminckét éves fiatalember sápadt arca mögött öngyilkos gondolatok cikáznak. Az elvágyódás villámai. Meg is kéri a körülállókat, hogy vigyázzanak rá. Hiába. Még abban az évben. És harmadszor temették. Feje most már örökre a Mama csontölén.

Valaki fölállt a Baumgarten-kuratórium ülésén. – Van köztünk egy ember, aki mindannyiunknál alacsonyabb egy fejjel és közben magasabb is. József Attila. Kosztolányi javasolta. Meg is kapta a „mindenség summáslegénye”. Halála után. Azt a díjat. Életében soha. Hát, mondta Kosztolányi, jóban kell lenni Babitscsal, aki nyerni akar! Nem volt jóban vele. Mert voltak ám intrikák is szép számmal. Ne csak a szépre emlékezzünk.

Noha a róla szóló kritikát Németh László írta. A „barátok” meg biztatták ezt az elgyötört, nagy szellemet: – Nem Németh a felelős, hanem Babits. Ő engedte, hogy lejöjjön a cikk. József Attila meg hallgatott rájuk. És megírta. Pamfletjét Babitsról. Talán most. A túlvilágon. Egy fekete mellett. Tisztázzák. Ez is a *Nyugat*. A lap előfizetőinek – tudhatjuk meg Fenyő Miksától – „kétharmada zsidó lehetett, egyharmada a keresztény középosztályból került ki”. A *Nyugat*, melynek törekvéseit Andrassy Gyula gróf őszinte érdeklődéssel figyelte. Milyen furcsa ma mindez. A széthúzás nélküli világ? Ahol Karinthy és Kosztolányi felhőtlenül nevetetett ezen: „Légrádyról, a Pesti Hírlap főszerkesztőjéről azt állította, hogy amikor pénzt kért tőle, az leköpte őt, pfuj, pfuj, bűdös zsidó, mondta neki és lerúgta a lépcsőn.” Emlékezett vissza Kosztolányi Dezsőné, fölidézve Somlyó Zoltán alakját, az örökké éhes, sötét tűzű költőt; a nagy triászából – Esti Kornél, Kanicky –, Sárkányt. Még hogy Légrády. Finom úriember volt. A legnagyobb tisztelettel beszélt az írókkal. Csodaszép versei mellett ezért is szerették Somlyót. „Istenem, szeretsz-e még?” 2007-ben volt 130 éves a bús, bocsoros, magyar nemes. És akkor? Ott? A *Nyugat* képzeletbeli trónján, kétségtelenül – Ady Endre. Aki azt mondta, hogy aki már diákkorában nem szeret dolgozni, abból író lesz. Mire gondolhatott? A mérhetetlenül sokat dolgozó Móriczra? Vagy éppen saját magára? Civil munkákra. Az írói, más. Keserű és édes, kibírhatatlan és mégsem lehet nélküle élni. Mert minek. Ady, aki együtt kocszott Ambrus Zoltánnal, kissé kaptatosan, hogy ne mondjuk, berúgva, és fogadott íróársával: másnap tárcát ad az egyik lapnak. Pedig jócskán elmúlt már éjfél.

És Ady, Molnár Ferencnél, a Népszínház utcában, belekezdett. Másnap megjelent a tárca. Ambrus a fejét csóválta. Ez a Bandi! Hát mi ez? Miféle zagyvaság? Merthogy az volt. Se füle, se farka, tarka iromány. Az illető lap következő száma hírül adta, hogy „baleset” volt: a szedő leejtette az összes ólombetűt, s azok huncutul, fittyet hányva a szerzőre, összekevertek. Az eset később se jött szóba. Nevettek? Akkor még lehetett nevetni. Pedig nagyon le akarták taszítani a trónról. „A poézis nem a szifilisz és impotens Ady Endrék, az agyalágyult Juhász Gyulák (...) előjoga..” Istenem! Hát kié e jog, ha nem az övék? Megpersze Kosztolányié is, aki Babitsnak írta ezeket a sorokat egy levélben. Azé a Kosztolányié, akiről azt írta Szabó Dezső, hogy ő a magyar Rilke. Csak-hogy Rilke csak Rilke, míg Kosztolányi rilkissimus! Kosztolányié, aki odaállt Kun Béla elé, hogy márpedig ő szívesen részt venne ebben a kommünben, vagy micsodában. Mire Kun Béla lassan kihúzta íróasztalfiókját, hogy revolveréért nyúljon. – Nézze, ked-

ves Kosztolányi, a kommünnek nincs szüksége költőkre. Fáj ez a költőnek? Akit sohasem érdekelt a politika? „Az elefántcsonttorony még mindig külön hely egy pártirodánál.” Írta az a Kosztolányi, „akiről a városban azt beszélnek, hogy rákja van. Mosolygunk rajta. Mi tudjuk, hogy nem az.” Pedig, dehogynem. Nem epulis. Nem sarcoma. Carcinoma. Szilvamacs nagyságú, lángoló, vörös folt a fogínyén. Ötven körül haltak mind. Ő és Somlyó, Karinthy és Babits. Tóth Árpád korábban. Szép Ernő is csak volt. Kézcsókolom, az összes nő kezét. Szörnyen haltak. A *Nyugat*? Él Füst Milánon, Szabó Lőrincen, Hajnal Annán, Vas Istvánon, Kálnokyn át Nemes Nagy Ágnesig, Pilinszkyig és Rákos Sándorig, Gergely Ágnesen át Vasadi Péterig. A lap – meghalt. „Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer. / Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.” Hacsak 2017 decemberében két ifjú, pesti sétáján ki nem ötli: mértékadó folyóirat kel-lene...

Koppány Zsolt

Az ellentmondás szabadsága

Mi a fontosabb, valaminek a híre vagy a lényege? A „hír” annyiféle, ahány forrásból származik. A „lényeg” legalább ilyen mértékig megfoghatatlan, s kinek-kinek tudása, temperamentuma szerint változik az is. Egy száz évvel ezelőtt indított és 34 évig fennálló, mindig ugyanazon a címen megjelenő folyóirat híre és lényege megragadható-e egyáltalán? Ráadásul ha még néhány évszámmal is kiegészítjük ezt a száz évet, a két világháború kezdetét jelző évszámmal – 1914-gyel és 1939-cel –, majd az első befejezésével és az azt követő szegyenletes kudarcba fulladt kísérletek dátumaival – 1918-ra és 1919 százharminchárom napjára gondolok –, akkor ez a bizonyos „hír” és „lényeg” nemcsak irizál, de azokat összebékíteni is nehezen lehet. Még jó, ha az egyik magába csukódó szemmel egyszerűen nem vesz tudomást a másikról, s a hír és a lényeg egymástól függetlenül éli a maga külön életét.

Hogy minden mondvacsinált félreértést eloszlassak, a száz évvel ezelőtt, 1908-ban indított, egy ideig kéthetenként megjelenő legendás folyóiratról, a

Nyugatról van szó. Akkoriban nem volt szokás a cím alá odaírni, hogy „irodalmi és kulturális szemle” vagy „irodalmi, művészeti és társadalmi” folyóirat. Mindenki tudta, hogy egy magára valamit is adó (irodalmi) folyóirat – a szakfolyóiratoktól eltérően – a művészet, sőt a társadalom valamennyi jelenségével (beleértve természetesen a politikát is) foglalkozik. Mint ahogy a *Nyugat* is tette.

Visszatérve az előzőekre, a *Nyugat* megítélése körüli „irizálásra” szeretnék megidézni egy apró, talán lényegesnek sem tekinthető, de mindenképpen érdekes és szembetűnő momentumot. Tudjuk, egy ideig Móricz Zsigmond is ott dolgozott, nem szerzőként, hanem szerkesztőként Babits mellett a *Nyugat*-nál. Az is közismert, hogy később, némileg provokációs éllel a *Nyugat* ellenében indította meg (vette át Szabó Páltól) a *Kelet Népet*. Ez a szembeállítás és konfrontáció közismert. Az viszont már kevésbé – s gondolom, az új folyóirat szerkesztői, tulajdonosai és olvasói sem emlékeztek rá –, hogy a *Nyugat* első számában, a beköszöntőben a következők voltak olvashatók: *Csaba útja az égen írt utat honfoglaló Kelet népének. S így van megírva, hogy égen és földön, tudásban és szépségben és munkában mindenütt honfoglaló legyen Kelet népe.*

*

Valamikor talán én magam is arra gondoltam, hogy egyszer, ha időm lesz, elejétől végig, az első kötettől az utolsóig végigolvasom a *Nyugat* vaskos köteteit. Megtehettem volna, s ha az irodalomtörténetre adom a fejem, bizonyára meg is tettem volna. Tíz kerek évig ott dolgoztam a forrás közelében, az Országos Széchényi Könyvtárban, és ha nem is fordult meg kezemben naponta a *Nyugat*, de megfordulhatott volna. Csak át kellett volna ballagnom a Nemzeti Múzeum hatalmas kőlapokkal borított folyosóján (akkor még ott volt nemzeti könyvtárunk) a folyóirattárba, és az inspekciózás unalmas és eseménytelen óráiban (akkoriban még este 10-ig tartott nyitva az olvasóterem) szédülésig olvashattam volna. Nem tettem, s mikor kiszabadultam a könyvtári kincsesbányából, egy ideig még melengetett az a gondolat, hogy fordult a kocka. Eddig – egy évtizeden át – én segítettem a betévedt olvasókat eligazodni a könyvtár és különösen a katalógusok labirintusrengetegében, mostantól fogva majd engem, az olvasóvá vedlett néhai könyvtárost fogják kiszolgálni, hordják az asztalomra az érdekesnél érdekesebb és fontosabbnál fontosabb könyveket, dokumentumokat. Hogy ez miért maradt futó ábránd, ennek oknyomozó története, lélektani összetevőinek kibogozása nem ide tartozik. Lassanként világossá vált, hogy amit nagyon szeretnék elolvasni, azt jobb megszerezni, megvásárolni, és otthon, ceruzával vagy tollal a kezemben, ha lehet, még a betűk, a mondatok, a papír mögött megbújó lényeket is derékon ragadni. A látható eredmény: telefirkált lapok, ami ellen könyvtáros énem – ha nem nevelem toleranciára – borzongva tiltakozott volna. Következésképp, amit szellemileg magamévá akartam tenni, jobbára birtokba is vettem. Így került a kezembe, vásároltam meg jó húsz vagy harminc évvel ezelőtt a hátsó borítón olvasható feljegyzés szerint 8.- forintért a *Nyugat* 1918. június 1-jén megjelent számát (XI. évf. 11. sz.).

Nem különleges szám ez, a véletlen nyomta a markomba. Nagy, mondhatnám legnagyobb hiányossága az, hogy a *Nyugat* legjelentősebb szerzője,

Ady nem szerepel benne. Akkor már súlyos beteg, s a szépirodalmi rész utolsó oldalait (ez volt az Ady-versek számára fenntartott hely) átengedte másoknak. Hogy ez a hiány még szembetűnőbb legyen, ebben a számban egyáltalán nincs vers. Sőt a hírekből azt is megtudjuk, hogy Ady Endre a budapesti Zeneakadémia termében tartott *Nyugat szerzői esten* sem szerepelt.

Hogy mégis miért kedvelem ezt a *Nyugat*-számot? (Írhattam volna azt is, hogy egyáltalán a *Nyugat*ot?)

Jólesik már a címlapra is ránézni, ahol ezt olvasom csupa nagybetűvel: SZERKESZTŐK: ADY ENDRE, BABITS MIHÁLY. Majd egy sorral alább a főmunkatársak közt Ambrus Zoltán, Kaffka Margit, Laczkó Géza, Móricz Zsigmond, Osvát Ernő és Schöpflin Aladár nevét. Ez a névsor a *Nyugat* garancialevele. És a tartalom ezt (jobbára) nem cáfolja meg. (A „jobbára” módosító szavacskát csupán azért illesztettem a mondatba, mert – be kell vallanom, ami az eddigiekből egyébként is nyilvánvaló – hogy nem lévén mellettem a polcon a teljes *Nyugat*, ez az állítás csupán feltételezés.) A magyar értékeknek olyan számbavétele és felsorakoztatása ez a júniusi szám, amely igen szám íze szerint való. A nagybányai festők későbbi monográfusa, Réti István ír visszaemlékezést a magyar festészet elhunyt fejedelméről, Hollósy Simonról, Kodály Zoltán a *Kékszakállú herceg vára*, Bartók Béla első operájának bemutatójáról számol be. És hogy a régi magyar irodalom is megkapja azt, ami megilleti, éppen ebben a számban jelent meg Gábor Ignác korszakos verstani tanulmányainak egyike *Zrínyi verselése és a magyar ősi ritmus* címen.

Ezt a *Nyugat*-számot nem azért vásároltam meg, mert éppen ezek az írások jelentek meg benne. Igaz, később épp Kodály *Zrínyi szózata* révén Kodállal is „kapcsolatba” kerültem. Az ősi magyar ritmus problémája, Gábor Ignác elmélete Németh László verselméleti írásaiban kísértett, hogy aztán mindezt rendszerbe foglalja verstani könyvében Vargyas Lajos, akivel éveken keresztül egy munkahelyen dolgoztam, és szinte naponta találkoztam vele a Zene tudományi Intézetben. Négy-öt erős szál is kapcsol ehhez a *Nyugat*-számhoz. Pedig, ahogy említettem, a véletlen adta a kezembe. Okkal gyanítom, hogy a legtöbb (ha talán nem is valamennyi) *Nyugat*-számban megtalálnám ezeket a magyar és ezen keresztül egyetemes művészi értékekhez kapcsolódó, engem személyesen érintő, ezekhez bogozó szálakat. Hogy ez megfelel-e a *Nyugat*ot körülgomolygó, fentebb emlegetett, irizáló „hírek” vagy az agyonkanonizált „lényeknek”, nem tudom. Személy szerint „az én köreimet” ez az önkényes kisajátítás – mondhatnám Arkhimédésszel – (legalábbis egyelőre) nem zavarja.

Más régiók lakói vagyunk.

Persze a *Nyugat*nak is óriás dzsungel az aljnövényzete. Ennek az aljnövényzetnek köszönhető a talaj nedvessége, termékenység, amelyen felnevelkedhetnek az óriások. Akik – és ez elkerülhetetlen – a kisebbek elől elfogják az éltető napfényt, s kipusztítják a közelükbe merészkedőket. A természet könyörtelen. De nemcsak a természet. A természettől idegen, az ideológia járszalagjára foggott (gyakran a politika hizlaldájában tenyésztett) irodalomtörténet is pusztít. Ezt az elmúlt negyven-ötven évben megtapasztaltuk, és a jelenben is szenvedünk tőle. Pedig a kártékony kanonizálási divat nemcsak a kitagadottaknak

ártott és árt, a kedvezményezettek hitelét is megkérdőjelezi. A százados évfordulón érdemes megemlíteni, hogy a *Nyugat* mellett olyan rangos, nem kevésbé hiteles folyóiratok is állták a sarat, mint az agyonhallgatott, évtizedeken keresztül az irodalomból száműzött Tormay Cecile lapja, a *Napkelet*, vagy a zúzdába küldött, az Országos Széchényi Könyvtár zárt anyagában őrzött *Magyar Szemle*. Ezek és a náluk általában jóval alacsonyabb színvonalú (mint például Herczeg Ferenc *Új Időkje*), jobbára rövidebb életű folyóiratok adják meg azt a szellemi környezetet, amelyben a *Nyugat* kifejtette hatását. Hogy olykor vitákra is sor került? Mi sem természetesebb. Belső és külső vitára egyaránt. Csak példaként említem meg a fiatal Babits vitáját Lukács Györggyel a filozófiai nyelv homályosságáról (Lukács Babitscsal szembeni ellenszenvé innen datálódik) vagy Németh László kiválását a *Nyugat*ból. Nagy kár, hogy a *Pennaháborúk* (Nyelvi és irodalmi viták 1781–1826) és a *Tollharcok* (Irodalmi és színházi viták 1830–1847) kötetéhez hasonlóan nem jutott eddig senkinek eszébe, hogy a *Nyugat* környékén kibontakozó és nehezen hozzáférhető folyóiratokban porladó, a kort jellemző és értelmező vitákat egy kötetbe összegyűjtse. Ebben a tükörben nemcsak a *Nyugat*, de a kor arca is karakteresebben rajzolódna ki. És velük együtt magunkat is jobban, mélyebben megismernénk.

*

Ha a *Nyugatra* gondolok, mindig az a kép jelenik meg előttem, amelyet a lap fennállásának 25. évfordulóján, 1933-ban készítettek. Egy zongorát állnak körül, többen frakkban és fehér csokornyakkendőben. A középpontban Babits és Móricz áll, egyik oldalukon többek között Szép Ernő és Erdélyi József, a másik szélén Karinthy Frigyes, Füst Milán és Kosztolányi Dezső. Nem a teljes magyar irodalom, de mögöttük az is felsejlik. A teljes magyar irodalmat, az én irodalmamat is ott látom e körül a képzeletbeli, országnyira növelt zongora körül. A nemrég holtakat éppúgy (Csáth Gézára, Kaffka Margitra és legfőképp Adyra gondolok), mint a véletlenül hiányzókat (Tersánszky Józsi Jenőt említeném és Juhász Gyulát) és az utánuk jövőket: Illyés Gyulát, Weöres Sándort, Takáts Gyulát és az Adyt és Móricz Zsigmondot „követő”, a népi írók közé sorolt Németh Lászlót...

*

Nem pajzs és dárda a *Nyugat*, de még csak nem is seregeket gyűjtő zászló vagy védjegy. Legfeljebb bátorító példa.

A *Nyugat* olyan – nem tökéletes és makulátlan – írók gyülekezete, akiknek személy szerint én magam igen sokat köszönhetek. Mindenekelőtt az ellentmondás, a megtagadás és együttérzés váltóáramának éltető lüktetését.

De nemcsak én, ők is köszönhetnek nekem valamit. Ha mást nem, hogy bennem így vagy úgy, de ők is tovább élnek.

Albert Gábor